

MARCUS AURELIUS HEMLIGHET

Marcus Aurelius hemlighet

filosofiskt drama

av Christian Lanciai (1995)

Personerna :

Hadrianus
Svetonius
Antoninus Pius
Marcus Aurelius
Faustina, hans gemål, dotter till Antoninus Pius
Lucius Verus, medregent
M. Cornelius Fronto, Marcus latinska lärare
Aelius Aristides, talare
Justinus Martyren, kristen
Junius Rusticus, Marcus stoiska lärare
Doktor Galen, egentligen Galenos, läkare
Martius Verus, general, guvernör över Kappadokien
Avidius Cassius, general, guvernör över Syrien
Herodes Atticus, Marcus grekiska lärare
Commodus, son och efterträdare till Marcus Aurelius

senatorer
budbärare
soldater
uppvaktning och hovfolk

Handlingen äger rum inom det romerska imperiet 138-180.

Scenografiska tips.

De första två akterna äger rum i Rom med genomgående ljusa och praktfulla scener. Från den tredje akten är alla scener enkla och intima, som i ett kammerspel, med aktörerna osminkade och gärna smutsiga, framför allt i scenerna från det ytterst strapatsrika kriget mot germanerna. Endast i akt IV scen 2 i Athen kan något av inledningsscenernas prakt och ljus åter få förekomma, medan den sista scenen bör vara den allra torftigaste gärna med Rembrandtskt mörker.

Göteborg 2.4.1996
(efter renskrivningen.)

Fotnot. Alla karaktärerna är autentiska, och hela handlingen strävar att illustrera vad som egentligen hände, där det inte minst viktiga var det rent filosofiska skeendet, då filosofin alltid spelade huvudrollen i Marcus Aurelius liv.

Copyright © Christian Lanciai 1995

Marcus Aurelius hemlighet.

Akt I scen 1. Hadrianus dödsbädd.

Hadrianus Svetonius, din gamla äckelpotta, vad kommer du att skriva om mig när jag är borta?

Svetonius Det vet jag inte ännu, Caesar.

Hadrianus Det vet du visst det, men du vill inte tala om det. Du vet allt om mig, och därför tigger du visligen därom tills jag är död. Är det inte så?

Svetonius Först när en Caesar är död visar sig hans verkliga karaktär i hans eftermäle, i hur han blir sörjd och i om han blir gudomligförklarad eller inte.

Hadrianus Jag har undanbett mig alla fåfänga dumheter som gudomligförklaring och annan pomp och ståt. Sådant är bara till för att maskera tomhetens pinsamhet. Mitt liv var fyllt av glädje och gamman, av fest och spel, av skönhet och lycka, och det vill jag att Rom ska fortsätta vara fullt av efter min död. Min bortgång får inte avbryta festen..

Svetonius Caesar, om jag så får uttrycka det, så anser jag att ni är något av en filosof på tronen och i så fall den första.

Hadrianus Epikuré i så fall. Epikuros var den fåfängaste av alla filosofer och därför den klokaste och mest populära. Allt är bara fåfänga, men fåfänga är något gott. Vad vore livet utan all den praktfulla och underhållande fåfänga som finns? Vad vore vår värld utan Egyptens pyramider och den grekiska världens sju underverk? Ändå är dessa ögonfägnader bara fåfänga liksom hela Rom, men det är värt att leva för att vara fåfäng och bygga fåfänga livsverk. De må gå under och försvinna, men de är alltid roliga i all sin fåfänga så länge de består.

Svetonius Jag håller inte med Caesar. Om någon Caesar har varit fri från fåfänga har det varit Hadrianus och ingen annan.

Hadrianus Jag avskyr smicker. Gå hem och skriv dina skvallerspalter, Svetonius, om du inte kan vara uppriktig här. Antoninus, kom fram till mig.

(Antoninus stiger fram.)

Du är som en son för mig och har länge varit det, men först på min dödsbädd adopterar jag dig som min son och efterträdare, för att vara säker på att ingen skall kullkasta mina planer för Roms framtid. Jag vill att Rom skall bestå som det Rom som det är. Därför har jag huvudsakligen ägnat min regering åt att säkra dess gränser och konsolidera dess administration och statskick. Jag har hellre hållit fred än krigat. Inga nya territorier har jag vunnit åt Rom, tvärtom har jag försakat några av Trajanus erövringar som Armenien och Mesopotamien, men i stället har jag försäkrat Roms ryggrad och framtid. Som Roms rikaste och jämnmodigaste man har jag funnit dig som dess säkraste förvaltare. Men jag har tänkt längre än så. Jag ställer ett villkor för din adoption. När jag nu adopterar dig skall du adoptera ynglingen Marcus Aurelius.

Antoninus Självfallet.

Hadrianus Inga problem?

Antoninus Absolut inga. Din plan för Roms framtid är min egen.

Hadrianus Träd fram, Marcus Aurelius. *(Denne är 18 år gammal.)*

Du blir nu adopterad av min adopterade son som hans efterföljare som Caesar någon gång i framtiden. Du har länge varit min ögonsten, ända sedan Antinoos dog, men missförstå mig inte. Min kärlek har varit ren. Med Antinoos hade jag kanske litet väl roligt ibland, vi turnerade ju tillsammans runt hela östra Medelhavet vilket hela världen vet, men du har aldrig befläckats av någon alltför intim vänskap, ty du är en boren filosof, och det har jag respekterat. Jag valde ut åt dig en hustru, och du behagade mig med att acceptera henne, men du måste inte gifta dig med henne om

du inte vill. Det får du själv avgöra när du blir äldre. Men vill du veta varför jag valde ut dig?

Marcus Jag kan inte ens gissa.

Hadrianus Du är en av naturen seriös natur, så seriös att jag vet ingen som är så övertygande i sitt naturliga allvar som du. Det observerade jag genast hos dig, och därför stakade jag genast ut din bana i riktning mot det högsta ansvaret för Roms bästa. Ditt val av filosofin bekräftade för mig att jag förstått dig rätt. Så fortsätt bara att vara naturligt seriös.

Nå, Svetonius, är du kvar än?

Svetonius Caesar har inte gett mig tillåtelse att gå.

Hadrianus Din skälm, jag bad dig ju uttryckligen att gå hem och skvallra om du inte kan skvallra här.

Svetonius Men jag kan skvallra här.

Hadrianus Så ska det låta! Kom då ihåg att ta med i ditt skvaller om mig alla mina brott. Glöm inte bort en enda som jag lät avrätta för att försäkra mig om Caesartiteln efter Trajanus. Glöm inte en enda av de senatorer som strök med, och glöm inte att framhålla att senaten alltid hade rätt i att vara fientlig mot mig. Glöm inte heller mitt grymma krig mot det stackars judiska folket i Palestina. De gjorde uppror under den där fanatikern Bar Kochba, men jag lät massakrera dem fullkomligt hänsynslöst som en veteåker för lien utan att skona någon. Glöm inte heller alla de pojkar som jag har älskat. Antinoos var bara en av dem om dock den enda jag insisterade på att få gudomligförklarad. Om du vill vara rättvis får du heller inte glömma att jag alltid älskade skönheten mest av allt. Därför var jag alltid progrekisk och slösade jag så frikostigt på att ytterligare försköna min älsklingsstad Athen. Om det är några fler brott och svagheter som du vill dokumentera så glöm för all del inte något. Mitt liv har varit lastbart, ack så ljuvligt lastbart.

Svetonius (rörd) Caesar kan vara förvissad om att jag inte kommer att utsätta Hadrianus för samma behandling som de första tolv Caesar.

Hadrianus Vad menar du?

Svetonius Min skvallerkrönika är fullbordad och kommer inte att omfatta även Trajanus och Hadrianus, ty dem vördar vi för mycket.

Hadrianus (skämtsamt) Vet hut, smickrare!

Nåväl, det var det, det. Kvar av mitt sjuka liv i min sjuka kropp finns bara min lilla själ. Vart ska du ta vägen nu, lilla själ, lilla rastlösa vandrare, gamla charmör och taskpelare, min gamla trötta sjuka kropps förbryllande kompis och gäst? Kommer du att skämta även i fortsättningen, som du har skojar bort hela mitt futtiga liv? Res vidare, själ, och må Rom inte må sämre för det.

Marcus (faller ner på ena knät) Farväl, min gamle farbror.

Hadrianus (stryker honom ömt på håret) Farväl, min älsklingsson.

(till Antoninus) Ta väl hand om Rom.

Antoninus Som du själv har sagt, Caesar, kan du inte finna en säkrare förvaltare.

Hadrianus Jag litar på dig, nitiske och fromme Antoninus.

Antoninus Jag ska aldrig svika ditt förtroende.

Hadrianus Och ta hand om gossen här.

Antoninus Din själ följer med honom och med mig.

Hadrianus Rätt så. Framför min ursäkt till senaten. Bed de gamla gubbarna förlåta en gammal gubbe. Jag gjorde fel, men jag ångrar det inte, för det var nödvändigt.

Svetonius Historien kommer att förlåta dig, Caesar.

Hadrianus Glöm inte min svåger Servianus självmord, Svetonius, och hans sonson Fuscus Salinators.

Svetonius Tvärtom, Caesar, skall vi gärna glömma allt sådant för att bara komma ihåg dig som den du var.

Hadrianus (skämtsamt) Vet hut, smickrare! *(dör)*

*Svetonius (efter en paus) Caesar har gått hädan. Länge leve Caesar!
alla (med all uppmärksamhet mot Antoninus) Länge leve Caesar!
(Antoninus besvarar hälsningen med värdighet.)*

Scen 2. Senaten.

senator 1 Hadrianus var en bluff.
2 Ingen vill ha honom till gud.
3 Han var en mördare och homofil.
4 Antoninus börjar dåligt som Caesar om han kräver Hadrianus gudomligförklaring.
1 Här är han nu. Låt oss se vad han går för.
2 Han skapar själv sin karriär. Börjar han dåligt slutar han dåligt.
Antoninus Mina herrar senatorer, fränder och medarbetare, jag är er vän och vill inte vara mer än er vän.
3 Sluta då med dumheterna om att gudomligförklara senatormördaren!
Antoninus Han måste förklaras gudomlig. Vi kommer inte ifrån det.
4 Antoninus Caesar känner vi som en klok man utan fåfänga och choser. Han har alltid samarbetat väl med senaten och lyckats upphäva många okloka beslut fattade av den sjuke och döende Hadrianus. Vill Antoninus Caesar frångå sin kloka linje och bli som Hadrianus?
flera senatorer Hör! Hör!
Antoninus De enda Caesar som icke har gudomligförklarats var Tiberius, Caligula, Nero och Domitianus. Dessa har gått till Roms annaler som förhatliga tyranner och misslyckade klåpare. Var då även Hadrianus en sådan? Jag är den förste att medge att Hadrianus inte nådde upp till en Augustus nivå, men vem kan väl göra det? Men han var väl så god som en Titus och Vespasianus och bättre än en Claudius.
flera senatorer Han har rätt.
1 Men Hadrianus var en ökänd homofil, och vi känner vår Antoninus Caesar som en som klokt tar avstånd från allt sådant. Tar han då icke även avstånd från Hadrianus?
Antoninus Jag tar bestämt avstånd från varje form av homosexualitet och ser helst att alla sådana tendenser försvann helt ur samhällslivet såsom en källa till korrupcion och osunda problem, som inget samhälle kan må bra av. Men jag kan inte ta avstånd från Hadrianus som statsbyggare, hans utomordentliga bevarande av freden och hans ädla konstruktivism.
2 Men Hadrianus var inte demokratisk. Han gick emot senaten i allt. Han förföljde senaten. Han lät avrätta senatorer! Hur kan du då, Antoninus Caesar, kräva av senaten att vi skall godkänna mördarens gudomligförklaring?
3 Ej endast måste vi motsätta oss hans gudomligförklaring! Vi måste kräva att alla hans förordningar förklaras ogiltiga! För han var inte gudomlig!
Antoninus Mina vänner, om vi ogiltigförklarar alla hans förordningar blir även hans adoption av mig ogiltig, jag är då inte längre Caesar och ingen är det i stället. Vill ni ha anarki? – Om ni avskaffar alla Hadrianus påbud måste ni återinföra republiken med hela dess kaos.
1 Hadrianus var inte fullt så dum som han verkade. Låt oss bemöta vår gode Antoninus önskan.
2 Han byggde trots allt många vackra monument.
3 Främst sitt eget mausoleum.
4 Låt oss erkänna Hadrianus som gud. Vi slipper ju honom ändå som Caesar.
Antoninus Godkänner ni hans gudomligförklaring?
1 Ja, gode Antoninus, för din skull.

2   Vi ger dig en extra titel samtidigt. Vi vill ge dig namnet Pius för din rättframhets skull.

Antoninus Jag tackar för den äran och ser den som en extra anmaning till min plikttrogenhet och att jag väl förvaltar mitt ansvar.

4   Vi litar på dig, Antoninus Pius.
(*Senaten bifaller förordningarna.*)

Scen 3. Bröllopet mellan M. Aurelius och Faustina.

Antoninus Jag hälsar er välkomna in i lyckans förbund, min son Marcus Aurelius och min dotter Faustina. Detta är ett viktigt ögonblick för Rom och för historien. Hadrianus förmälde dig med Ceionia Fabia och din broder med Faustina. Jag fann det ännu klokare att bryta dessa band och få dig även till min svärson utom till min son. Hadrianus utstakade klokt allas vår framtid, så att du blir Caesar efter mig, och vad är väl då klokare än att jag befäster denna succession och gör dig till min svärson, till mitt mest älskade barns make?

Marcus Antoninus Pius, du är ej endast den klokaste av alla tänkbara regenter utan därtill den generösaste.

Antoninus Lucius Verus, vad har du att säga till att bli av med en brud och förlora henne åt Marcus Aurelius?

Lucius Jag vore inte här om jag hade något att invända.

Antoninus Jag ber dig ändå att säga vad du känner.

Lucius Att Marcus har förtjänat den yppersta av brudar. Jag instämmer i allas berömmande av din klokhet, Pius Caesar, som så förmår att stabilisera och försäkra tryggheten för ett fredligt världsimperium genom så kloka och generösa successionsförordningar.

Antoninus Glöm inte att du själv blir Marcus medregent när jag är borta.

Lucius Det glömmet jag gärna. Glöm inte, o Caesar, att Marcus egentligen mest är filosof och att jag egentligen mest är poet.

Antoninus Och vad är väl bättre för ett imperium än att bli styrt av filosofi och poesi? Många har kritiserat mig, Marcus, för att jag litar på filosofer och konstnärer mer än på bankirer och realister. Men skapade icke Platon och Homeros hela vår kulturvärld genom deras filosofi och skaldekonst? Vad finns i vår värld som icke kan härledas från Homeros och Platon? Vår värld är bara fåfänga så när som på deras verk, som kommer att bestå fastän världen går under. Mera bekymrad än för er filosofi och poesi är jag då för din vacklande hälsa, Marcus.

Marcus Jag är ledsen att den inte är som den borde. Det enda jag kan säga till min känsliga mages försvar är att även Cicero, den yppersta av romare och författare på vårt språk, led av en mage som ständigt vållade honom problem.

Antoninus Men dina är värre, ty du har även ont i bröstet.

Marcus Låt oss säga så här, fader, att jag har en inbyggd barometer och ett extra känsligt samvete. Däri bottnar min fysiskt labila natur. Må jag med denna extraordinära känslighet för vad som är rätt och vad som är fel i gengäld bli en desto nyttigare tjänare för Rom.

Antoninus Du har en förmåga att kunna svänga till allting i konstruktiv riktning, Marcus. Var har du lärt dig det?

Marcus Av de lärare du själv har givit mig, främst Fronto och Herodes Atticus.

Antoninus Fronto, träd fram. Väl har du skolat min son och arvinge. Fortsätt med det. För honom vidare på den svåraste av alla vägar, dygdens och rättfärdighetens, och upphör aldrig att mana honom vidare.

Fronto En tacksammare elev har ingen lärare någonsin haft.

Marcus Och aldrig har en elev haft en mer tacknämlig lärare.

Antoninus Men kan du då verkligen gå med på, Fronto, att Marcus sålunda går förlorad för filosofin genom äktenskap?

Fronto Filosofin finns alltid kvar. Den förlorar han aldrig. Filosofin kan aldrig trampa in i hans äktenskap, och ej heller kan hans äktenskap trampa in i hans filosofi.

Antoninus Inte konstigt att du är hans lärare. Jag bugar mig för dig, Fronto.

Marcus Så gör hela världen och särskilt jag.

Antoninus Nå, Faustina, min älsklingsdotter, nu är det din tur.

Faustina Vad vill far att jag skall säga?

Antoninus Säg vad du vill.

Faustina Att jag är mycket lycklig. Du vet att jag alltid älskade Marcus, såsom hela världen såg honom som sin ögonsten, men jag åträdde honom dessutom. Min lycka är nu fullkomlig när jag äntligen får honom. Och jag hoppas att far genom mig och honom skall få många ypperliga barnbarn.

Antoninus Det hoppas jag också, mitt barn. Jag sade alltid, att jag hellre skulle gå i exil än leva utan min dotter i närheten. Jag var alltid rädd för att förlora min dotter. Men nu när jag givit henne åt Marcus känns det som att jag lurat ödet. Jag har förlorat henne men ändå lyckats behålla henne under mitt tak. Ty Marcus är som mer än en son för mig, liksom han var för Hadrianus, en boren Caesar, född till det högsta av ämbeten, Hadrianus och min egen avbild och jämlike, mer som en av den egna familjen än om han verkligen skulle vara det.

Faustina Jag skulle gärna vilja höra Aelius Aristides.

Marcus Du vet att han bara kan smickra oss.

Faustina Just därför.

Aelius Nej, kära fulländade brudpar, ej kan jag smickra er, ty ni står över alla höjder som smickrets strävande spiror kan nå. Men något må jag säga för att hugfästa minnet av denna dags utomordentligt viktiga tilldragelse. Den innebär på något sätt ett sigill för det evigt bestående och underbara Rom. Tidigare imperier har existerat, såsom det persiska och det makedoniska, men inget av dem hade den harmoni och fred, bestående grund och universella utsikt som Rom har under sin femtonde Caesar. Aldrig tidigare har något rike varit så välordnat och perfekt organiserat. Caesar är ingen despot utan liksom Perikles och Trajanus den bästa bland de bästa, som härskar över fria män och icke över slavar. Dessutom skyddar den romerska konstitutionen de fattiga och svaga, vilket aldrig har förekommit i en grekisk demokrati. Därmed förenar det romerska statsskicket de bästa sidorna av både demokrati, aristokrati, oligarki och monarki. Det har aldrig funnits ett bättre eller större rike, så vad kan man då annat önska än att det alltid skall bestå och få fortsätta vara och expandera som det är för evigt?

Lucius Du smickrar hela världen genom ditt smicker för Rom, Aelius.

Aelius Tvärtom. Jag beklagar alla de folk som ännu inte anslutit sig till det romerska imperiet och deltagit i dess kultur och vitterhet. Det är ju det som är det unika med Rom, att alla kan ju se att vi är den enda gudomliga och ledande rasen, och likväl kan alla bli som vi.

Lucius Även dacier, libyer och morer?

Aelius Varför inte, om de bara slutar kriga mot oss.

Marcus Så länge de krigar mot oss måste vi kriga mot dem.

Aelius Ja, just det, och därtill har vi den yppersta armén i världen, som är ett perfekt instrument just för att bringa lägre stående folk upp till samma nivå som vi.

Antoninus (har mycket roligt åt Aelius) Du ser bara den rosenfärgade sidan av saken och inga baksidor eller törnen, Aelius, men vad gör det? En medalj kan ha en baksida eller vara utan, men den kan aldrig vara utan sin sköna framsida.

Marcus Så låt oss alla äntligen gå till den väntande bröllopsuppen!

Lucius Ett klokt förslag, Marcus!

Fronto Det är just det vi alla har väntat på!

Antoninus Så kom då! Låt oss gå!
(*Följet drar ut i procession till festlig musik.*)

Akt II scen 1.

senator 1 Var hälsad, Caesar Augustus, och de hjärtligaste lyckönskningar till sonen och arvingen!

Marcus Jag tackar, senatoren.

senator 2 Detta måste vara en höjdpunkt i ert liv, Marcus Aurelius Caesar och Faustina. Vad ni måtte glädjas!

Marcus Nedkomsten var onekligen lyckosam.

senator 2 (avses till 1) Så okänslig han verkar. Har det hänt något?

1 (tillbaka) Du vet väl att han är stoiker.

(*Marcus och Faustina mottar under tiden andras gratulationer och lyckönskningar.*)

2 Vad är det att vara stoiker? Kallhamrad cyniker?

1 Inte alls. Det är mycket enkelt. Enligt Arrianos har man vissa saker inom sin kontroll och andra inte. Vi kan kontrollera hur vi tänker, hur vi väljer, vad vi begär och vad vi avskyr, det vill säga alla våra handlingar. Vad vi inte kan kontrollera i alla lägen är vår kropp, vår egendom, vårt rykte eller vår ställning, det vill säga allt som gör oss beroende av andra. Vad vi kan kontrollera gör oss fria och ohämmade. Vad vi inte kan kontrollera gör oss svaga och beroende och till slavar och offer. Alltså bör vi hålla oss till det vi kan kontrollera, det vill säga bara oss själva, och inte söka vad som gör oss beroende av andra, alltså makt, ställning, ära, ryktbarhet och allt som är fåfängt.

2 Vem har släppt in honom?

1 Vem?

2 Den där. Det är en kristen. Han är okänd. Han heter Justinus.

1 Han vill väl också hylla Caesar och lyckönska honom.

2 Jag är inte så säker. I varje kristen misstänker jag en konspiratör mot den romerska staten.

Justinus Var välsignad, Marcus Aurelius Caesar, världens frälsare och ljus, och lovad vare din nyfödde son, och måtte hans liv bli välsignelserikt!

Marcus (till Fronto) Vem är detta?

Fronto En kristen. Han vill bara främja sitt samfunds sak.

Marcus Du är en kristen. Vad är ditt ärende?

Justinus (faller på knä) O ädle Caesar, jag har skrivit flera petitioner men aldrig fått något svar, och jag vet inte ens om Caesar fått läsa dem. Jag ber om nåd för mina kristna bröder, som förföljs utan sak.

Marcus Det har sagts att ni kristna hånar Roms gudar och hävdar att er gud är den enda rätta. Är det riktigt?

Justinus Det är riktigt att vår kristna tro är överlägsen alla gamla avguderier.

Marcus Det är kanske du själv som har hånat deifikationen av Hadrianus och dennes deifikation av Antinoos?

Justinus Vem kan väl annat än förakta en homosexuells förgudligande av sin manlige älsklingspartner?

Marcus Du talar djärvt, och ditt förakt för homosexualitet delas av vår nuvarande Caesar Antoninus och hela hans familj och hov. Men vi kan inte tolerera hån och förakt mot Hadrianus och Antinoos som avlidna. Det rimmar dåligt med ert kristna förkunnande av universell tolerans.

Fronto De kristna är kända för sin dubbelmoral. De predikar kärlek och pacifism medan de begår måltider varunder de äter en människas kött och dricker hans blod.

Marcus En levande människas?

Fronto Nej, ett avlivat barns.

Marcus Du kristne, kom aldrig mer för min åsyn. Jag avslöjar för dig i förtroende, att den son, vars nedkomst förkunnades i glädje för hela världen igår, idag har gått bort. Det är vår plikt att ändå mottaga alla dessa uppriktiga hyllningar av alla som vill oss väl, hur smärtsamt det än är. Men du har ingen plats i detta sällskap och vill oss icke väl, när du i sken av att lyckönska oss till vårt avlidna barn vill propagera för din lära, som har som rit att äta och dricka mördade barns kött och blod.... Du är en falsk profet, min vän. Försvinn!

Justinus Store Caesar.....

Fronto (*sparkar ner Justinus för trapporna*) Försvinn, sade Caesar!

Justinus Caesar skall en dag få ångra detta! (*försvinner*)

Fronto Jag beklagar mycket detta intermezzo.

Marcus Jag också. Tyvärr befarar jag att det inte var första gången jag konfronterades med en fanatisk kristen. Men jag kan aldrig förlåta de kristna för att det blev en första gång och under dessa omständigheter.

Fronto Din farfar Hadrianus bekämpade framgångsrikt de upproriska judarna.

Marcus Men dessa kristna är lömskare. Det finns ingenting så lömskt som dubbelmoral. De kristna predikar kärlek och pacifism men söker underminera hela civilisationen. Sådana ormar bekämpar man inte. Man kan bara försvara sig och hålla sig ifrån dem.

Faustina Jag är ledsen, Marcus, att du blivit så upprörd. Men var viss om att min sorg är större.

Marcus Vår sorg är större än hela världen, Faustina, men vi kan få en annan son.

Faustina Inte bara en.

Marcus Så skall det låta. Låt oss nu dra oss tillbaka. (*De drar sig tillbaka.*)

senator 1 Har då Caesars son dött?

2 Det verkar så.

1 Vilken katastrof!

2 De dolde det väl. Och så kommer en kristen och trampar in så fullkomligt hänsynslöst i deras smärta!

1 Ja, det kan man kalla klumpigt. Men ingen visste ju om det.

2 Nej, de ville skona världen från sin egen utsägliga smärta. Det är hårt att behöva vara Caesar.

1 Ja, säkert det hårdaste och svåraste som finns.

Scen 2. Senaten.

Marcus Jag beklagar, mina herrar, men jag är inte villig att axla bördan av imperiets högsta ansvar.

senator 1 Marcus Aurelius Caesar, vi känner er alla som en högst duglig regent. Under hela Antoninus regeringstid, det är hela 23 år, har ni aldrig misskött er en enda gång. Det enda alternativ till er som finns är er adoptivbroder Lucius, som är tio år yngre och utsvävande som poet och skådespelare som en annan Nero. Ni måste axla bördan.

Marcus Jag kan bara göra det på ett enda villkor.

senator 2 Vi är villiga att infria det om vi bara får höra det först.

Marcus Jag håller inte med er om att min broder Lucius skulle vara mindre kompetent än jag. Vi har levt i fred och lyx under Antoninus hela regeringstid, och det har gett honom fritt spelrum för hans poetiska aspirationer, men det var redan Hadrianus vilja att vi skulle regera tillsammans efter Antoninus. Så jag ber er att Lucius må bli installerad i ämbetet med samma makt och befogenhet som jag, enligt Hadrianus vilja.

senator 1 Är det ditt enda villkor för att ställa upp?
Marcus Ja.
senator 1 Kan vi godkänna Caesars önskan?
alla Ja.
senator 1 Så må vi då ha två kejsare tills vidare, men bara en av dem kan vara Pontifex Maximus. Kan du acceptera denna överhöghet, Marcus Aurelius Caesar?
Marcus Det är bara en titel, och dess ansvar är inte värre än det övriga. Ja, jag accepterar den.
senator 1 Alltså har vi att installera Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus som Pontifex Maximus och hans broder Imperator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus som Pontifex och medregent.
många Hell Marcus Aurelius! Hell Lucius Verus! Hell Caesar!

Scen 3.

Lucius Kommer Caesar?
Fronto Var inte orolig, Lucius. Han kommer lika säkert som vädret.
senator 1 Det är i högsta grad önskvärt att Marcus Aurelius Caesar infinner sig genast, då imperiet står inför sin upplösning annars.
Fronto Åja, så farligt är det inte.
senator 2 Här är han. (*Marcus Aurelius inträder.*)
Lucius Ledsen att behöva avbryta dig mitt i semestern, Marcus, men vi behöver dina råd och dåd.
Marcus Var inte ledsen. Jag fick i alla fall fyra dagars ledighet. Men vad är det som står på?
Lucius Tibern har svämmat över sina bräddar, och tusentals hotas med att få sina hem förstörda.
Marcus Bygg nya hem åt dem när de gamla är förstörda. Ta hand om de hemlösa under tiden. Vad annars är staten till för?
Fronto Skottarna gör uppror i Britannien. Den antoninska muren håller inte utan måste överges.
Marcus Men Hadrianus vall står väl kvar. Den borde hålla. Låt oss hålla stånd bakom den.
senator 1 Den största faran är emellertid i fjärran östern. Perserna har infallit i Armenien, detroniserat våra vänner där och satt en egen lydskonung på tronen.
Marcus Där är vår svagaste punkt. Vad mer?
senator 1 Sedatius Severianus, guvernör över Kappadokien, har låtit sig luras med sin armé in i Persien där armén har gått under och Severianus själv har begått självmord.
Marcus Då behöver han en ersättare. Vad mer?
senator 2 Germanerna har gått över gränsen vid Taunus och infallit i Raetien.
Marcus Det fattades bara det.
Fronto Jag beklagar, Marcus. Militära angelägenheter är det sista du och Lucius har behövt befatta er med, och det är det ni vet minst om. Därför tror alla utländska arméer nu att de har sin chans.
Marcus Lucius, du har mer militär träning än jag. Du måste resa till Armenien medan jag tar hand om staten.
Lucius Tror du jag kan klara Parterriket ensam?
Marcus Så fort Statius Priscus har situationen i Britannien under kontroll skickar vi honom till Armenien. Bara han kan klara av parterna.
senator 1 Det låter vettigt. Så kommer Lucius Caesar också bort från sina nöjen och utsvävningar i Rom.

senator 2 Och germanerna?
Marcus Om det visar sig nödvändigt får väl jag personligen ta hand om dem.
Lucius Jag reser, Marcus. Jag kan behöva litet omväxling.
senator 1 Så ska det låta.
Lucius Gudarna vet att det inte alltid är så roligt att bara roa sig.
Marcus Så fort vi kan skickar vi Statius Priscus till din sida.
Lucius Det litar jag på.
Fronto Beklagar, Marcus.
Marcus Vad då?
Fronto Att du måste behöva ägna dig åt krig.
Marcus Det är ingens fel utom fiendernas, varför det är vår plikt att besegra dem.
Fronto Ja, det är väl så. Men jag fruktar att det här är bara början.

Scen 4. Rättegången mot Justinus.

Rusticus Justinus, du är anklagad för att ha hädat mot gudarna och för att underminera staten med dina kristna upproriska skrifter.
Justinus Vem anklagar mig?
Rusticus Crescens filosofen.
Justinus Av den cyniska skolan. Han är bara trött på mig för att jag alltid besegrar honom i debatter. Han vill därför bli av med mig.
Rusticus Ändå erkänner du att du är kristen?
Justinus Ja.
Rusticus Det är hela anklagelsen, vilka motiv som än kan ha fått Crescens att anklaga dig. Andra anklagar de kristna för pesthemsökelsen, precis som Nero anklagade dem för Roms brand, men vi befattar oss inte med absurditeter. Däremot har vi en normal praxis när det gäller de kristna.
Justinus Kör i gång.
Rusticus Det enda staten kräver av dig är att du ska tro på gudarna och lyda Caesar.
Justinus Vi tror på Jesus och hans bud, och det är inget brott.
Rusticus Vad är det då för dogmer ni kristna egentligen följer, eftersom de betyder mer för er än staten och världsordningen?
Justinus Våra dogmer tilltalar inte dem som lider under världsordningens slaveri.
Rusticus Redogör för dessa dogmer.
Justinus Vi tror på de kristnas Gud, som vi tror att är den ende skaparen av universum och allt levande, och på Jesus Kristus Guds Son, som har kommit i världen för att frälsa alla människor från synd och denna världens frestelser och bedrägliga illusioner, vilket många profeter före honom sade att han skulle göra.
Rusticus Jag är själv filosof och stoiker och har själv undervisat Caesar i den stoiska filosofin. Vet du att vad du säger rimmar ganska bra med stoicismen?
Justinus Stoicismen är en gudlös materialism och en förlegad filosofi som alla andra. Ni har ju ingen Gud. Ni är ju ateister.
Rusticus De flesta menar att ni kristna är ateister, då ni förkastar alla våra gudar. Likväl tror ni på en Gud, som ni säger att är den ende Guden, och likväl tror ni att han har en Enfödd Son, som är lika mycket Gud som hans Fader. Hur går det ihop?
Justinus Lika bra som ni stoikers förfäktande av att allt är predestinerat samtidigt som ni tror på den fria viljan.
Rusticus Ett bra svar. Du är en bildad karl, du svarar vettigt, och du verkar vara helt säker på att din tro är den enda korrekta här i livet. Tror du då, om du blir gisslad och halshuggen, att du kommer till Himmelen som en Gud när du är död?

Justinus Jag vet att alla kristna martyrer undfår den gudomliga saligheten och evigt liv om de dör som vittnen för den enda sanna kristna tron.

Rusticus Du är alltså säker på att du kommer att bli belönad efter döden för att du dog som martyr?

Justinus Ja, säkrare än på någonting annat.

Rusticus Du vill alltså hellre dö än offra åt gudarna och svära trohet åt Caesar?

Justinus Jag har ingenting emot Caesar, men jag kan inte offra åt gudarna då jag inte tror på dem.

Rusticus Den som inte vill offra till gudarna eller lyda Caesar skall föras bort och gisslas för att sedan avrättas enligt lagen.

Justinus Gör med oss vad ni vill, men ni kan aldrig få oss att offra till beläten.

Rusticus Jag förstår inte hur en begåvad karl som du kan vara en sådan idiot. Du behöver ju bara vara en laglydig medborgare. Är det så svårt? Är det så motbjudande? Är det så omöjligt för er att kompromissa med verkligheten? Rom hotas idag av krig på alla fronter och av pest i alla städer, och ni kristna väljer då att trotsa och gå emot Rom. Är det förnuftigt?

(Justinus svarar inte.)

För bort den eländige dåren! Må alla kristna idioter skylla sig själva! Vi ger dem chansen att leva och förbli kristna, men de hopplösa fanatikerna vägrar att samarbeta! Hur kan det finnas så vansinniga människor i vår romerska välordnade värld? De är bara bortskämda! För bort dem!

Akt III scen 1.

Marcus Doktor Galen, jag har bett er hit för att få kvalificerade råd av en expert. Ingen läkare har större rykte i världen än ni. Pesten härjar överallt i alla städer och baracker, och epidemin slutar inte. De flesta tror att pesten är en gudomlig straffdom, men vad har vi då gjort?

Galen Alla okunniga människor tror gärna på sagor och vidskepelse. Det är mycket enkelt. Sjukdomen är ingen gudomlig straffdom. När ni så framgångsrikt krigade i Armenien kom ni ner i Mesopotamien, som har ett mycket varmare och farligare klimat, då där finns mycket träsk och sumpfebrar. Där angreps de första romarna av sjukdomen. Det finns ännu värre sjukdomar ännu längre österut i ännu fuktigare och mer tropiska länder, vilket era ambassadörer till Kina och Assam har fått erfara och berättat om, och vi romare har inte en naturlig motståndskraft mot främmande länders mer exotiska sjukdomar. Därför har så lätt så stora delar av befolkningen dukat under för denna smitta när den fördes hit av våra egna män från Mesopotamien.

Marcus Kan man hoppas på ett slut på epidemin?

Galen Givetvis. Ingen epidemi rasar för evigt.

Marcus Många tror att denna betyder slutet för Rom och för mänskligheten.

Galen Okunnigt folk tror gärna på vidskepelser.

(Lucius inträder.)

Marcus Lucius, här är doktor Galen från Pergamon. Han skall bota världen från pesten.

Lucius Det låter bra. Är han skådespelare?

Marcus Lucius, pesten är inget skådespel.

Lucius Då vill inte jag ha någonting med den att göra. Du anar inte vilka talanger vi har lyckats importera från Ktesifon och Babylon! Jag har aldrig sett eller hört så strålande artister!

Marcus Lucius, pesten föröder hela imperiet, och du tänker bara på dina nöjen.

Lucius Livet är kort men konsten är lång. Du är alldeles för seriös, Marcus. Har du någonsin haft en smula roligt?

Marcus Vad menar ni, doktor Galen, om Lucius Caesars attityd?

Galen Sorglös och ansvarslös men hälsosam.

Marcus Gå till dina artister, Lucius, och spela teater med dem, så får jag ensam ta i tu med krigen i norr och med världspeten.

Lucius Broder, du vet vad vi båda bäst duger till. (*går*)

Marcus Vad skall jag göra med en sådan broder och medregent? Han blev helt omöjlig efter segrarna i Mesopotamien fastän han inte gjorde något. Det var den gamle Staius Priscus och sedan Avidius Cassius som avgjorde hela kriget. Kanske det var Lucius som tog hem pesten?

Galen Så får ni inte tänka. Lucius är högaktd som Caesar hur mycket poet han än är, och fastän han har samma födelsedag som Nero är han dock ingen Nero.

Marcus Nej, men jag är orolig över vart hans ansvarlösa och ytliga väg skall föra honom.

Galen Det har ni skäl att vara. Själv ämnar jag sätta mig i säkerhet och fly pesten med att återvända hem till Pergamon.

Marcus Och själv måste jag som en annan landsflyktig bege mig norrut för att kriga mot germanerna.

Galen Hur går det ihop med ert kynne?

Marcus Inte alls.

Galen Och det är inte vidare bra för er hälsa.

Marcus Vad spelar det för roll om jag dör i pesten här eller i kriget i norr? Båda tycks vara oundvikliga.

Scen 2. Syrien.

Martius Verus Du är galen, Cassius. Du kan inte göra uppror mot Marcus Aurelius. Du kan inte störta hela riket i olycka på det sättet. Du kommer aldrig att få många med dig. Det är rena självmordet.

Cassius Är det? Endast en galning skulle i mitt ställe inte höja upprorsfanan. Enligt säkra underrättelser är Marcus Aurelius döende om inte död i de markomanniska träskan i norr. Till och med hans egen maka har givit mig sitt stöd.

Verus Faustina? Antoninus dotter? Hur är det möjligt?

Cassius Alla räknar med Marcus Aurelius snara död, om han inte redan är död. Han är ju ett levande benrangelt med kroniskt magsår och går på opium. En sådan kan inte leva länge. Faustina tycker inte om sin svärson Pompeianus, och det gör inte hennes dotter heller. Marcus Aurelius valde den make åt henne som hon minst ville ha. Pompeianus skulle vara närmast till hands som efterträdare vid Marcus Aurelius död, då Commodus ju är minderårig, och då föredrar Faustina och Lucilla mig.

Verus Men hur i all sin dar tror du att du kan komma undan med det? Du blir ju automatiskt brännmärkt som fiende till staten.

Cassius Marcus Aurelius tog åt sig äran för det segerrika partiska kriget fastän hans teaterapa till bror var den som hade högsta ansvaret, men vem utkämpade det? Vem brände de persiska kungarnas palats i Ktesifon? Vem förstörde Artaxata och byggde en ny huvudstad åt armenierna? Jag gjorde hela jobbet ensam. Jag är världens dugligaste general, jag står på höjden av min krafts dagar, och jag har hela Syrien, Arabien, Palestina och Egypten med alla dess legioner bakom mig.

Verus Men Marcus Aurelius har resten av världen. Det är sexton legioner mot dina sju.

Cassius Om han ännu lever. Jag har hört från säkert håll att han är död.

Verus Vad tänker du göra om han är det?

Cassius Då är det min plikt att ta makten, utmanövrera Pompeianus och gudomligförklara Marcus Aurelius.

Verus Du spelar ett alltför högt spel för mig. Vare sig Caesar är levande eller död måste jag tillskriva honom och ta avstånd från ditt program.

Cassius Du är guvernör över Kappadokien, jag över Syrien. Vi är kolleger och har samma rang. Du har all rätt i världen att välja vilken sida du vill. Marcus Aurelius var lika tolerant som jag ämnar vara.

Verus Trots sitt magsår, sina droger och sitt tröstlösa krig i norr, som han inte alls är funtad för, tror jag inte han går åt så lätt.

Cassius Jag har redan proklamerat mitt uppror. Jag kan inte mer gå tillbaka även om han lever.

Verus Jag beklagar, Cassius, men vi kan aldrig träffas mera. Jag beklagar förlusten av en så god general.

Cassius Du är en för försiktig general för min smak. Det är bara de djärva initiativen som för världen vidare.

Verus Och leder den in i katastrofer.

Cassius Hellre det än att ha tråkigt.

Verus Slåss med perserna i stället. Det var du bättre på. Ditt nya krig är inte krig utan bara senilitet.

Cassius Farväl, Martius Verus.

Verus Farväl, Avidius Cassius, Caesars mest betrodde general med hela östra riket i sin hand. Du fick allt av honom och förstör det med att bli förrädare.

Cassius Inte mot honom eller hans familj, om han är död eller döende.

Verus Men mot senaten och staten, vilket är värre. Farväl. (*går*)

Cassius (rycker på axlarna) Gjort är gjort. Självmordet är universellt, och Marcus Aurelius inledde det själv med att slösa bort sitt liv på krig mot germanerna. Det kommer Rom aldrig att överleva.

Scen 3. Carnuntum.

Marcus (talar till sina soldater) Jag beklagar, mina vänner, men läget är fortfarande kritiskt fastän vi har besekrat markomannerna och nu ser ut att vinna kriget. Jag kan inte ge er de extra belöningar ni kräver för er utomordentligt tappra insats. Om jag gjorde det skulle denna extra lön fräntvingas era föräldrar och familjer. Ni vet hur jag själv anordnade månader långa auktioner på kejsarliga tillhörigheter för att skaka fram pengar till kriget, och då räknade ingen med alla våra stora nederlag i början. Jag vet att denna min nödtvungna brist på generositet är ett riskerande av min ställning, men den i sin tur står det lika litet i min egen makt att göra någonting åt som i er, då endast gudarna kan åtgärda den saken. Det var allt, soldater. Gå hem, eller följ mig vidare. (*Soldaterna skingras under mummel.*)

Hjälp mig, doktor Galen. De här smärtorna knäcker mig.

Galen Ni sover inte. Ni äter inte. Ni bara arbetar och krigar. Hur kan ni då kräva av naturen att ni ska få vara frisk?

Marcus När får jag äntligen dö, doktor Galen?

Galen All natur strävar efter att få leva så länge den kan.

Marcus Men jag har ju varit döende redan i åratal.

Galen Ni har en klen fysik. Det är allt. Ni är överkänslig och därtill en hypokondriker, precis som Cicero. För sådana är Caesarämbetet det mest ohälsosamma i världen.

Marcus Befria mig från det då.

Galen Tyvärr kan jag bara göra motsatsen med att hålla er vid liv. Hela världen behöver er.

Marcus De där dropparna ni gav mig.

Galen Ja. Ni har blivit sämre sedan ni slutade inta er medicin.

Marcus Det är värre än så. Jag förstår nu att jag blivit beroende av er medicin. Det var just vad jag ville undvika.

Galen Den gör er inte illa. Den bara dämpar smärtorna och får er att sova.

Marcus Ge mig den fördömda drogen då igen, så att jag får leva vidare och lida vidare och vänta längre på att få dö.

Galen Lite medicin om dagen gör ingen skada om man bara håller måttet.

Marcus Jag blir tyvärr tvungen att lita på er, doktor Galen.

en budbärare Brev till Caesar från Martius Verus, guvernör av Kappadokien.

Marcus Inte mera krig i öster nu igen. (*öppnar trött brevrullen.*)

Galen Är det allvarligt?

Marcus (trött) Detta är värre än krig. (*släpper brevet. Galen tar upp det och ögnar hastigt igenom det.*)

Galen Uppror! Avidius Cassius! I samförstånd med Faustina! Och er dotter Lucilla!

Marcus Det är straffet för att jag gifte bort min dotter med Roms bäste man, som hon inte råkade vara kär i.

Galen Men Avidius Cassius! Er bäste general! Och Faustina! Tror ni det är sant?

Marcus Faustina ärvde sin moders förmåga att ta lätt på allting. Hon har aldrig ens träffat Avidius Cassius, men han har kanske fått nys om något av hennes mindre välbetänkta och mindre seriösa uttalanden. Varken hon eller Lucilla har någon skuld i detta. Skulden ligger hos ryktet, som har spritt ut att jag är död eller döende, vilket till och med Faustina tycks tro så hårt att hon vidtagit åtgärder för min succession. Hon förräder bara Pompeianus, inte mig eller någon annan. Svärmödrar och svärsöner brukar inte ha världens bästa förhållande. Ryktet och kriget bär hela skulden. Jag har nu suttit isolerad här i skogarna bortom världen i ett bedrövligt krig i så många år att världen börjat tro att jag är död.

Galen Vad tänker ni göra?

Marcus Kalla hit min ende kvarvarande son Commodus. Alla de andra är döda, min lärare Fronto, min broder Lucius, min bäste general Statius Priscus – alla jag kunde lita på är borta. Jag har bara er kvar, min långsamt förgiftande läkare, som gör mig beroende av era droger.

Galen De dämpar bara era smärtor och får er att kunna sova.

Marcus Ja, ja, min trofaste läkare, det säger du jämt, och jag måste ju tro er. Men det är dags att Commodus får växa upp till sitt ansvar, får sin manstoga och blir introducerad för världen.

Galen Han är inte fjorton år ännu.

Marcus Men han är tretton. Det räcker.

Galen Men är han rätt person att axla Marcus Aurelius börda?

Marcus Det vet vi inte ännu, men vi måste chansa på det. Imperiet har inget annat val just nu.

Galen Pompeianus? Pertinax? Den lovande Septimius Severus? Den trogne Martius Verus?

Marcus Kan jag lita på någon mer efter att min bäste general Cassius, som jag anförtrodde halva riket, visat sin tacksamhet med att bli mitt livs största förrädare?

Galen Jag medger att er ställning är tragisk.

Marcus Alla mina sjukdomar beror på min ensamhet. Min ensamhet beror på att jag inte kan lita på någon. Bota den tragedin om ni kan, doktor Galen.

Scen 4.

Marcus (talar till soldaterna) Det är inte för att uttrycka harm och vrede, som jag nu valt att tala till er, utan för att uttrycka min sorg över ödet. Jag beklagar det inte, ty vem är väl jag att beklaga en gudomlig försyns outrannsakliga nycker, för vilka vi alla är som löv för vinden? Men jag måste beklaga krigets fasor och i synnerhet inbördeskrigets oöverträffbara fasor, som vi nu står inför, även å era vägnar, ty vi kommer inte undan dem, till följd av ett dumt och onödigt förräderi från en av våra bästa vänner. Om han bara med sitt förräderi hade riskerat mitt eget liv hade det varit en struntsak, men nu riskerar han hela rikets. Om det bara hade varit en sak mellan oss två, mig och general Cassius, hade jag gärna hänskjutit ärendet till senatens eller arméns avgörande, funnit mig i deras beslut och överlåtit imperiet åt Cassius utan strid, om det hade varit för allas bästa. Men inbördeskriget har redan förkunnats och inletts, och det utkämpas redan i Kappadokien och Syrien. Tyvärr är det därför för allas bästa att jag fortsätter att arbeta och utsätta mig för kronisk livsfara med er här så långt borta från Italien, som vi inte har sett på många år, fastän jag redan är gammal och svag och inte kan intaga mat utan smärtor eller sova med någon ro.

Cassius är en ärans man som aldrig talat eller skrivit något emot mig och som i tron att jag är död ansökt om min gudomlighetsförklaring hos senaten för att sedan överta min makt. Alla som vill ha fred, och det är alla grekiska provinser i öster, är hågade att stödja honom, medan ni med mig i nästan sex år nu har kämpat med germaner här vid norra fronten för att fortsätta imperiets expansion och utveckling. Eftersom jag lever är det min skyldighet att motsätta mig Cassius självsvåldiga initiativ. Därför ber jag om er lojalitet och att ni må fortsätta att visa er underbara kampanja som nu varit mitt bästa sällskap här vid fronten i sex år genom sjukdomar och svält, snöstormar och översvämningar, vintrar och omänskliga vildmarker. På vår sida står Kappadokiens guvernör Martius Verus, som var lika framgångsrik mot parterna som Cassius. Kanske att Cassius ångrar sig när han får höra att jag lever. I så fall hoppas jag att han inte begår självmord eller blir dödad, vilket bara skulle beröva mig nöjet att få visa honom förlåtelse och nåd, ty förvisso har inte all godhet försvunnit hos mänskligheten, och det lilla som återstår av gamla tiders dygder skall alltid ha en hedersplats kvar i historien så länge den leds av ansvariga män.

en soldat Vi är med dig, Caesar!

en annan För oss till Indien och längre än Alexander!

3 Skicka oss till Kina! Vi följer dig!

4 Vem vet? Det är kanske general Cassius som redan är död?

5 Detta uppror i denna tid under denna Caesar verkar inte klokt.

en budbärare Caesar, en hälsning från Martius Verus.

Marcus (störd) Vad är det?

budbäraren Martius Verus har invaderat Syrien och besegrat Cassius. Här är den upproriske generalens huvud som gåva. (*ett paket bärs fram.*)

Marcus Vem tror du jag är? En barbarkonung som uppskattar kannibaliska gåvor? Om det verkligen är sant, så begrav för gudarnas skull huvudet och låt mig slippa se det. Vem dödade honom?

budbäraren En centurion vid namn Antonius.

Marcus Som Antonius dödade Cicero. Giv huvudet en anständig begravning med alla hedersbetygelser, och låt ingen få se det.

budbäraren Ja, Caesar.

Marcus Alltså är denna olyckliga generals vanvettsdröm om en storhet som varade i tre månader och sex dagar över. Vi slipper flytta kriget till Syrien. Det gäller närmast att begrava varje spår av denna komplot innan fler blir komprometterade. Cassius korrespondens måste förstöras. Och Faustina, min fosterfars dotter! Vilken

roll har du, olyckliga kvinna och min gemål, spelat i denna extra onödiga ödestragedi om otacksamhet, missförstånd och nedrigt förräderi?

Akt IV scen 1. Halala vid Tarsus. Faustinas dödsbädd.

Faustina Varför kom du tillbaka, Marcus?

Marcus Varför skulle jag inte ha kommit tillbaka?

Faustina Du känner mig, och du känner kvinnorna tillräckligt för att sky dem.

Marcus Hur kan en moder till mina tolv barn tala så?

Faustina Dina tolv barn? Hur vet du att alla tolv var dina? Rom älskar att förtala sina Caesarinnor, och du är inte så dum att du låtsas inte höra vad som sägs. Rom har observerat mina tolv nedkomster, och Rom vet hur litet du har varit i Rom, och Rom är inte dummare än att det gärna drar en lätt konklusion.

Marcus Jag har aldrig tvivlat på din trohet, Faustina.

Faustina Inte ens när Avidius Cassius gjorde uppror mot dig i mitt namn?

Marcus Han trodde att jag var död och ville skydda min familj.

Faustina Du är naiv och lättrogen, Marcus.

Marcus Jag har aldrig varit dig otrogen, Faustina.

Faustina Du bedrar dig själv, Marcus. Du har alltid varit mig otrogen. Du har älskat din filosofi, din roll som Caesar, ditt imperium och dig själv medan jag bara har varit din kvinna, ett nödvändigt ont, en föraktlig tjänarinna, en utsmyckning av din fasad i egenskap av Antoninus Pius enda dotter....

Marcus Du får inte tala så, Faustina. Har vi inte varit lyckliga? Har jag inte älskat dig?

Faustina Inte tillräckligt. Du har varit för mycket borta. Du blev inte skapad för kvinnor, Marcus Aurelius. Du blev skapad för världsordningen och för filosofin. Du borde aldrig ha gift dig.

Marcus Din far gifte dig med mig för världsordningens skull. Det skulle säkra successionen och öka tryggheten i Caesarämbetet.

Faustina Han bedrog sig själv liksom alla kejsare. Världsordningen är en fåfånga. Kärleken är det enda viktiga. Du offrade din kärlek för världsordningen när du skulle ha gjort tvärtom.

Marcus Familjen är världsordningens enda grund. Utan stabilt familjeliv kan ingen världsordning fungera.

Faustina Se själv resultatet av din världsordning och ditt stabila familjeliv. Ständiga krig mot parter och germaner, ständiga uppror i Britannien, Spanien och Syrien, pest och ekonomisk ruin över hela riket, och sex av dina barn döda, och av de sex som överlevt är bara en av dem en gosse, din ende möjliga efterträdare, och han är en grov grobian som lätt tappar humöret och kontrollen, som skämtar rått och helst bara sportar på gladiatorarenan.

Marcus Försöker du insinuera att han inte skulle vara min?

Faustina Jag insinuerar ingenting. Jag vill bara göra dig osäker. Brås den grove Commodus verkligen på dig, den ädle filosofen Marcus Aurelius? Jag ser ingenting hos honom som liknar dig.

Marcus Han har fått alla maktbefogenheter, han skall bli Roms yngsta konsul någonsin nästa år, jag har satsat allt på hans utbildning, och ingenting kan hindra att han blir Imperator efter mig utom hans död. Och du vågar väcka den misstanken att han inte är min son?

Faustina Du kommer aldrig att kunna bli säker, Marcus. Det är din kvinnas hämnd på dig för att du föredrog världsordningens och filosofins fåfånga framför henne. Du skall få grubbla på det problemet för resten av ditt liv, och jag ska gå bort skrattande åt din perplexa ovisshet.

Marcus Har jag då gjort något för att förtjäna din grymhet?
Faustina Ja, Marcus. Du har älskat mig. (*dör*)
Marcus Min älskade! Lämna mig inte nu! Och är då detta det enda som en kvinna lämnar efter sig av sin kärlek – ren utstuderad grymhet, bara för att få behålla mannens själ i sitt våld? Jag protesterar! Så grym får du inte vara, Faustina! Hör du det? Den som jag älskade mest får inte bli den grymmaste mot mig av alla! (*gråter bittert över hustruns lik.*)

Scen 2. Athen.

Herodes Atticus Vi tackar dig för dina utomordentliga insatser.
Marcus Det var det minsta jag kunde göra.
Herodes Ändå har ingen romersk kejsare gjort så mycket, inte ens Hadrianus.
Marcus Hadrianus gjorde mera. Han gav ju er en hel teater.
Herodes Men du har befast filosofin. Det är viktigare.
Marcus Är det? Ibland måste jag tvivla på det. Filosofin är en skör blomma, och inte många är funtade att odla den. Jag har gjort allt för att försöka intressera min ende son Commodus för dess väsen, men han föredrar gladiatorvulgaritet och det simpla folkets smicker.
Herodes Är det så lämpligt att han efterträder dig?
Marcus Det är för sent att ändra på det nu. Hela statsmaskineriet har programmerats för hans etablering, och inte ens jag kan ändra på lagens gång. Jag hade gjort för mycket för honom redan när jag upptäckte att han egentligen bara levde för att ha roligt, som en kvinna.
Herodes Det finns alternativ som Pompeianus, Maximilianus, Pertinax och Septimius Severus.
Marcus Jag vet, men Commodus är min son, Antoninus dotterson, den siste antoninern. Han måste få sin chans. Om han missbrukar den är det hans sak, och då straffar honom imperiet.
Herodes Det har sagts att han skulle ha avlats av en gladiator i din frånvaro.
Marcus Nonsens. Det är omöjligt. På den tiden var jag alltid hos Faustina, och jag litade på henne. Även hon insinuerade att hon kanske inte alltid varit mig trogen, men det har hela världen frossat i att göra. Naturligtvis finns det tvivel. Men jag kan inte ändra på lagen om successionen. Den är redan genomförd.
Herodes Jag tror dock att du gärna skulle vilja ändra på den. Du har alltid haft näsa för att ge rätt ämbete åt rätt person, befordrat dem som förtjänat det och gett rätt belöning. Commodus är undantaget. Han har inte gjort sig förtjänat av någonting.
Marcus Jag kan inte ändra på lagen. Det skulle bli värre om jag nu försökte utesluta honom. Det skulle skaka imperiet. Sådant har vi haft nog av. Om Commodus inte sköter sig tar förhoppningsvis någon av de bättre generalerna över. Men successionen är inte vad som oroar mig mest.
Herodes Vad är det då?
Marcus Den där judiska sekten som tar avstånd från judarna och kallar sig kristna. Jag har träffat många judar och alltid frapperats av hur smutsiga och lata de är, men de är framstående filosofer. Jag hade mycket givande diskussioner i Jerusalem med Rabbi Juda I, deras lärdaste ledare. Men med de kristna förhåller det sig annorlunda. De är okunniga och fanatiska, föraktar all tradition och kultur, trampar alla filosofskolor och andra religioner under fötterna och lider av hybris intill odräglighet. Och det märkliga är att denna sekt griper omkring sig och expanderar mer än någon annan religion.
Herodes Många har kritiserat dig för att du förföljer de kristna.

Marcus Jag vet, men det gör jag icke. Det är lagen som har sin gilla gång mot dem. Vad som chockerar mig hos dem är deras arrogans och ansvarslöshet. De är beredda att skrota hela imperiet och välkomna kaos, som om vad som helst vore bättre än att tolerera världsordningen. Sådant är ju barnsligt. De är som barn som vägrar gå i skolan för att de vill leka i stället. Att bekänna sig till kristendomen är kriminellt om man inte även bekänner sig till gudarna och sin lojalitet mot staten. De kristna vägrar konsekvent att lyda staten och hylla gudarna. Alltså är de hemfallna åt lagens dödsdom.

Herodes Det märkliga är att de kristna bara tycks vinna terräng och få fler anhängare genom sina martyrer.

Marcus Det är detta som oroar mig. Om de kristna börjar dominera och skrota gudarna och skrota imperiet blir det fritt fram för alla barbarer runt gränserna att komma vällande in och plundra och förstöra. Det är i rikets intresse att avvärja barbarinvasioner, men de kristna vill i sin dårskap och okunnighet öppna gränserna för dem.

Herodes Din förföljelse av dem leder inte till någonting gott. De blir bara starkare, och du blir stämplad som deras förföljare. Hur vore det att tolerera dem i stället?

Marcus Jag förföljer dem inte. Förföljelsen mot dem är resultatet av olyckliga omständigheter. Gladiatorspelen blev för dyra, ty gladiatorerna blev för få, då jag helst hade sett ett slut på alla gladiatorspel och i stället mönstrat alla gladiatorer som dugliga soldater in i armén. De dyra gladiatorspelen finansierades av överklassen, och med de svårigheter vi har haft med krig, inbördeskrig, pest och inflation blev bördan för tung för överklassen. Jag tillät då att vanliga kriminella som dömts till döden skulle få användas vid gladiatorspelen. Folkets blodtörst ledde då plötsligt till möjligheten att dra alla kristna inför rätta. Där har du problemet, som ingalunda uppstod genom någon beräkning från min sida.

Herodes Så du ansträngde dig för att stoppa gladiatorspelen. I stället blev då de kristna desto mer förföljda. Därmed fick kristendomen många nya martyrer och vind i seglen. Samtidigt vill din son och efterträdare inte bli annat än gladiator. Din ställning är ganska melankolisk, Marcus, med tanke på framtiden.

Marcus Har du något recept hur jag kan bota denna tragiska melankoli i sakernas tillstånd?

Herodes Tyvärr har jag inte det. Du är en så god kejsare att ingen kan efterträda dig. Det är egentligen det som är problemet. Du har gjort allt vad du kunnat, markomannernas och kvadernas länder som nya provinser norr om Vindobona och Aquincum hade blivit ypperliga bålverk mot barbarerna i norr och öster, och sannolikt kommer Commodus som Caesar att uppge dessa provinser och kanske ödelägga den statsekonomi som du faktiskt byggt upp. Detta skulle bereda vägen för imperiets upplösning, för nya barbarinvasioner utmed gränserna, och för utbredningen av de kristna, som betraktar Caesar som sin huvudfiende vem han än är, och de skulle få vatten på sin kvarn om Caesar länge förblev en simpel gladiator som Commodus.

Marcus Men hur kan de kristna ha sådan framgång när deras syfte är så destruktivt?

Herodes Det är inte destruktivt. De vill ha en ny världsordning på ruinerna av den gamla. De vill riva ner för att bygga nytt. Och framför allt vill de eliminera maktens hänsynslöshet.

Marcus Men utan hänsynslöshet ingen makt och ingen stat. Om vi inte bekämpade markomanner och kvader med hänsynslöshet skulle de besegra oss och staten gå under.

Herodes De kristna tror på en högre makt utan hänsynslöshet.

Marcus Och hur skulle en sådan makt manifesteras sig?

Herodes Bara genom tanke och tro.

Marcus Men det är ju ren filosofi i så fall!
Herodes Just det.
Marcus Vill du få mig att tro att de kristna är en filosofi precis som Platons, Aristoteles, Epikuros och Zenons skolor?
Herodes Dessa skolor har du tagit under ditt beskydd i Athen jämte den retoriska, men du borde kanske också acceptera den kristna.
Marcus Tyvärr, Herodes Atticus, som ansvarig politiker är detta omöjligt för mig, då de eftersträvar världsordningen för att störta omkull den. Jag kan inte se någon större fara för världen än en fanatiskt troende sekt som gör anspråk på ofelbarhet, som stämplar alla som fiender som inte ansluter sig, som vill ersätta kunskap och utbildning med ignorans och enkelriktning, och som vill avskaffa staten av ren ansvarslöshet.
Herodes Som sagt var, Marcus, din ställning är melankolisk.
Marcus Mina utsända till Kina berättade att de där har en religion som hävdar att livet bara är lidande. Detta kommer nära den hellenska tragiska livsuppfattningen. Dess värre tror jag att all romersk heroism inte är nog för att komma denna insikt, erfarenhet, visdom och realism på skam. Vad som än händer tror jag mera på filosofin och på att den kommer att segra och bestå i all sin melankoliska resignation.
Herodes Och om kristendomen vinner över filosofin?
Marcus Om kristendomen segrar över filosofin, Herodes, finns det inget hopp för världen, åtminstone inte på tusen år.

Akt V scen 1. Vindobona.

Commodus Hur är det med honom?
Galen Han är döende.
Commodus Måste jag träffa honom?
Galen Du är den enda som kan rädda honom.
Commodus Hur? Jag är ingen läkare.
Galen Men du är hans son.
Commodus Är jag?
(går in till Marcus. Tältet öppnas, och Marcus ligger utsträckt på en tältsäng.)
Marcus Så du kommer ändå, min son. Ett slag fruktade jag att du tänkte utebli.
Commodus Vad vill du, far?
Marcus Jag är döende, Commodus.
Commodus Det vet jag. Det vet hela världen.
Marcus Du blir världshärskare efter mig. Vet du vad det innebär?
Commodus Att jag får göra vad jag vill.
Marcus Nej, Commodus. Det innebär motsatsen. Du måste göra allt vad du icke vill. Du måste sätta allas intressen före dina egna. Du måste bli allas tjänsteande, och du får inte svika dem. Vad ämnar du göra när jag är borta?
Commodus Återvända till Rom.
Marcus Du måste avsluta kriget först.
Commodus Det är ditt krig, far. Jag hade ingenting med det att göra, och mer än halva riket var emot det.
Marcus Jag lyckades nästan genomföra det. Om vi kan omvandla markomannernas och kvadernas länder till romerska provinser har vi bergskedjor som gräns mot germanerna och inte bara en flod som är lätt att ta sig över. Om vi får till stånd denna nya gräns är Rom sedan skyddat mot germanerna för århundraden framåt.
Commodus Jag har viktigare saker att göra som Caesar.

Marcus Som att tjusa den vulgära publiken med att uppträda som brutal och fåfång gladiator?

Commodus Du är sjuk, far. Du blev sjuk av dina eviga krig. Jag vill inte bli lika sjuk. Jag vill leva.

Marcus En Caesar får aldrig som han vill, Commodus. Han måste underordna sin egen vilja rikets bästa. Om du som Caesar forcerar din egen vilja blir du bara mördad.

Commodus Hotar du mig, far?

Marcus Jag ger dig bara min erfarenhet av livet. Man måste vara realistisk för att överleva. Att forcera sin egen vilja är höjden av orealism. Livet kan man bara få genom kompromisser.

Commodus Men har du inte alltid fått igenom din egen vilja?

Marcus Jag ville varken att de kristna skulle florera eller förföljas. Jag ville varken ha krig eller uppror. Allt som jag inte ville fick jag, och jag fick ytterst litet av det jag ville, men det spelar ingen roll. Jag lever i harmoni med kosmos, och det är huvudsaken.

Commodus Gör du det, far? Fastän du lät mörda min mor och din bror Lucius?

Marcus Är det min son som säger detta?

Commodus Jag är inte din son. Jag är Commodus. Jag är mindre din son än vad du var son till Antoninus och vad han var son till Hadrianus. Och jag tänker inte fortsätta dina krig och bli sjuk som du. (*går i vredesmod.*)

Marcus Sällsamt. Den ende sonen till en Caesar på över hundra år förnekar sin fader men accepterar villigt kejsarpurpurn han fått gratis och blivit född i – för att med den omintetgöra faderns verk. Då har jag ingenting mera att göra. Då är det bara att dö. – Doktor Galen!

Galen Ja, Caesar.

Marcus Låt mig få sova. Låt mig slippa vakna mer.

Galen Min medicin är till för att dämpa er smärta och få er att sova, så att ni ska fortsätta leva. Jag kan inte ge er den eviga sömnen.

Marcus Då har jag bara att matvägra tills jag dör.

Galen Har ni resignerat så totalt?

Marcus Bara döden fattas.

Galen Jag skall ge er en tillräcklig dos, men jag administrerar den inte. Det ansvaret får ni ta själv.

Marcus Ni är fri från ansvar.

Galen Då har jag bara att följa er vilja så långt att jag går er halvvägs till mötes. (*blandar till en dryck.*)

Marcus En läkare kan bättre än en kejsare balansera mellan livet och döden. Jag avundas er.

Galen Jag avundas inte er. Ni borde inte ha talat med Commodus.

Marcus Varför inte?

Galen Han är inte hälsosam för er eller för Rom.

Marcus Men han är min efterträdare.

Galen Varför säger ni inte 'min son'?

Marcus Hörde ni vår konversation?

Galen Delvis.

Marcus Trajanus, Hadrianus, Antoninus, alla de bästa kejsarna dog utan söner men hade desto bättre adoptivsöner, som de kunde välja själva. Mitt fel var kanske att jag skaffade mig äkta söner. Det begränsade min valfrihet, särskilt när bara en överlevde, som jag inte fick välja själv.

Galen Ni kan ännu skilja honom från purpurn.

Marcus Nej, doktor Galen, det kan jag inte. Det romerska statsmaskineriet är för väloljat, och det är mitt eget fel att dess juridiska system fungerar så oåterkalleligt

perfekt att Commodus inte kan berövas sina titlar. Jag är min egen olyckas enda smed, och i egenskap av Roms bästa kejsare någonsin är ingen mer skyldig än jag till Roms stundande undergång.

Galen Rom kan inte gå under så säkert som det har konsoliderats under er och era närmaste föregångares regering.

Marcus Det tror ni, doktor Galen? Då kan ni inte ta pulsen på ett statsmaskineri. Just när staten verkar som starkast går den på grund och går under med man och allt, medan det enda som kan hålla den samman är kriser och motgångar, inre upplösning och yttre faror.

Galen Ni vet mer om politik än jag.

Marcus Ändå var jag hellre en human människoläkare åt enstaka individer som ni än en övermänsklig statsläkare med hela mänsklighetens öde på mitt ansvar. Lämna mig nu, min gode doktor. Ni har gjort er plikt, och jag ger er fri från mitt öde.

Galen Ni vill verkligen att jag lämnar er i detta ögonblick?

Marcus Jag behöver vila.

Galen Jag återkommer om en timme. (*avlägsnar sig.*)

Marcus (intar drycken) Välkommen, drömvärld, min egen värld, så mycket bättre och större än den timliga världen! Jag känner hur kroppen domnar bort och njuter av det. Ändå kan jag inte känna mig ensam. Vem är det som håller mig sällskap?

Hadrianus (inkommer) Min stackars svage alltför begåvade älsklingsgosse! Vet du vad du gjorde för fel?

Marcus Är det Caesar Hadrianus? Min andlige farfar?

Hadrianus Tro inte att du ska få dö ensam. Du gav dig åt kvinnor, min gosse. Jag var klokare. Jag satsade bara på män.

Marcus Men var det inte onaturligt?

Hadrianus Inte politiskt. Män kan man lita på politiskt – aldrig kvinnor. De är bara undfallande och ger efter för vad som helst medan politiken kräver att man är konsekvent, vilket bara män kan vara. Därför satsade jag bara på män – och försäkrade riket för femtio år framåt.

Marcus Men du blev hånad.

Hadrianus Vad spelar det för roll, om min politik var till nytta för riket?

Marcus Du har rätt, Hadrianus. Jag borde aldrig ha gett efter för kvinnor. Men min andlige far, din adoptivson, bestämde mig för sin dotter.

Hadrianus Ja, ja, gjort är gjort och kan inte göras ogjort, och nu går därför riket under efter din död.

Marcus Kan du ge mig visshet om Commodus verkligen är min son?

Hadrianus Det spelar ingen roll, Marcus. Han är inte din andlige son, och det är det fatala. Om han är din köttslige son spelar därmed ingen roll. Om en köttslig son inte är ens andlige son kan han aldrig bli en riktig son hur äkta han än är.

Marcus Så jag borde ha skilt Commodus från makten?

Hadrianus Du borde ha provat honom först.

Marcus Detta är således mitt brott mot Rom, och det kan aldrig förlåtas. Åtminstone kan jag aldrig själv förlåta mig för det. Därmed har hela mitt liv varit fåfängt och värdelöst, och alla mina försök till konstruktivitet har bara varit sådden till min och Roms undergång.

Hadrianus Nej, Marcus, ditt misstag var ett annat.

Marcus Vägled mig, Hadrianus.

Hadrianus Du underskattade din egen vilja. Det är bara den som betyder något, och den använde du för litet. Den mäktigaste härskaren i världen med dess största imperium under sin spira är ingenting mot en vanlig enkel man med vilja. Du lät dig bindas av imperiets tekniska struktur, vilket förlamade din vilja. Endast ute bortom fronterna i norr, när du skrev dina självbeträktelser, kom du i någon mån att mobilisera även din kosmiska vilja. Men du lyckades aldrig befria den från alla de

konventionella band som gjorde den till slav för ett fåfängt och dödligt statsmaskineri.

Marcus Det här är en ny filosofi som är för hög för mig. Ge mig ett praktiskt exempel på vad du menar.

Hadrianus De kristnas ledare var en viss Jesus. Även han var en konung men avstod från all makt för att i stället odla sin vilja. Genom sin befrielse från alla världsliga band blev den viljan starkare än Augustus och kommer därför kristendomen att besegra Rom.

Marcus Så jag gjorde fel i att försvara Rom mot kristendomen?

Hadrianus Det var inget fel, men det var ett politiskt misstag, då kristendomen kommer att segra.

Marcus Så du menar, att alla mina politiska vedermödor och ansträngningar var fåfänga och värdelösa, då det hade räckt om jag bara hade haft viljan att göra rätt i världen, och att denna vilja i så fall hade varit mera värd än hela Romarriket?

Hadrianus Någonting ditåt.

Marcus Det tål att tänka på, Hadrianus. Det öppnar nya horisonter. Jag får nog sova på saken.

Hadrianus Sov inte för länge, bara. Världen behöver dig.

Marcus Tack, Hadrianus. Och tack för besöket.

Hadrianus Det skulle bara ha fattats att jag skulle ha svikit dig när du äntligen behövde mig.

Marcus Nu kan jag dö lugn från detta livet. Men jag kommer tillbaka.

Hadrianus Det gör vi alla.

(Marcus stiger upp från bädden och går bort med Hadrianus.)

På film kan kroppen ändå samtidigt ligga kvar.)

Galen (tittar in) Så är det över. Rom, du har en lång natt framför dig. Måtte bara sedan denna kejsare vakna upp igen och återkomma till oss, ty om världen någonsin behövde en man, så var det Rom som behövde sin Marcus Aurelius.

Slut.

(Finland 15-23 juni 1995.)

Efter spelet. Efter Marcus Aurelius regerade Commodus som kejsare i tolv år, varunder han lät de tilltänkta provinserna markomannernas och kvadernas land (nuvarande Tjeckoslovakien) gå förlorade och ödelade rikets finanser genom gladiatorspel, varefter han blev mördad 31 år gammal. Kejsarpurpurn erbjöds därefter åt högstbjudande, och Romarrikets gradvisa upplösning inleddes. Pertinax och Septimius Severus, som båda ville bygga vidare på Marcus Aurelius politik, lyckades endast tillfälligt hejda upplösningen. Rikets konflikt med de kristna, som inletts på Neros tid, pågick ända tills kejsar Konstantin upphöjde kristendomen till statsreligion på 300-talet, dock utan att bli kristen själv. Därefter gick Romarriket under.